

ORTODOKS KİLİSESİ-KARADAĞLILAR İLE SIRP ORTODOKS KİLİSESİ ARASINDA KİLİSE ÇATIŞMASI

Teoman Ertuğrul TULUN

Analist

Analiz No : 2022 / 21

26.09.2022

***Bu Analiz yazısının aslı İngilizce olarak 01 Eylül 2022 tarihinde kaleme alınmıştır. AVİM Çevirmeni Ahmet Can Öktem makalenin tercümesine katkı sağlamıştır.*

Giriş

Teopolitika terimi, filozof ve Yahudilik üzerine çalışmalar yapan Profesör Martin Buber tarafından, Kingship of God[1] [Tanrının Krallığı] başlıklı yazısında kullanılmıştır. Buberin teopolitikasına göre, teoloji siyasi hale değil, siyaset teolojik hale getirilmelidir. Bu nedenle Buber, teolojinin siyasetten önce geldiğini öne sürmüştür. Diğer bir deyişle, onun görüşüne göre, siyaset bütünüyle Tanrının hizmetine sunulmalıdır.[2]

Ortodoks Hıristiyanlığı, genel olarak, Hristiyanlığın Batı'dan ayrılmış Doğu kolu olarak tanımlanır.[3] Hıristiyan Kilisesinin Oxford Sözlüğünde Ortodoks Kilisesi, Esas olarak Doğu Avrupa'da yerleşik Kiliseler ailesi: her üye Kilise kendi iç yönetiminde bağımsızdır, ancak hepsi aynı inancı paylaşır ve birbirleriyle birlik içindedir [4], İstanbul Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin (bundan böyle İstanbul Patrikhanesi) onursal önceliğini kabul eder, şeklinde tarif edilmektedir. Doğu Hıristiyanlığı çok merkezli bir yapıya sahiptir. Bu durum, esas olarak siyasi değişikliklerin, özellikle devletin merkezi siyasi otoritesinin ortaya çıkması veya ortadan kalkmasının bir sonucudur. Bu dönemde, İsa'yı tek bir yaradılış veya varlık olarak, tamamen ilahi ve tamamen insan olarak kabul eden Miafizitizm, Mısır-İskenderiye, Antakya ve Ermeni kiliselerinde Ortodoks Hıristiyanlığı üzerinde etkili olmuştur. Ermeni Kilisesi, daha sonra kendisini Bizans uygulamalarından farklı kılmak amacıyla, Gregoryen-Apostolik yolu benimsemiştir. Akademik kaynaklar, bu fikir ayrılığının Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğunun egemenliğinden duyulan memnuniyetsizliği yansıttığına dikkat çekmekte ve kilise bünyesindeki bölünmelerde etnokültürel farklılıkların temel bir rol oynadığından bahsetmektedir.[5] Akademik kaynaklara göre, Bulgaristan, sözkonu bölünmelerin ve Balkanlarda bağımsız Doğu

Kiliselerinin varlığının başta gelen örneğidir. Bulgarlar, bağımsız Bulgaristan kurulduktan sonra İstanbul Patrikhanesi ile olan dini bağları koparıp, kendi bağımsız Patrikhanelerini kurmuştur. Bağımsızlıklarını kaybederek Osmanlı İmparatorluğunun hakimiyeti altına girmelerinden üç yıl sonra, 1393 yılında, Patrikhane ortadan kaldırılmış ve İstanbul Patrikhanesine bağlanmıştır. Osmanlı Padişahı Sultan Abdülaziz, İstanbul Patrikhanesinin isteğine karşı çıkarak, 1870 yılında bir Fermanla Bulgar Kilisesini müstakil bir piskoposluk olarak yeniden kurmuş, İstanbul Patrikhanesi Bulgar otosefalliğini 1945 yılında tanıyıncaya kadar, aradan 75 sene geçmiştir.[6]

Rum Ortodoks Kilisesinin 1833 yılında otosefal ilan edildiğine dikkat çekilmelidir.[7] Tek taraflı Otosefallik ilanı, Yunanistan ile İstanbul Patrikhanesi arasında uzun süren bir krize neden olmuştur. İstanbul Patrikhanesi, Ortodoks kilise hukuku usullerinin ciddi bir ihlali olması nedeniyle, tek başına hareket etmeye karşı çıkmıştır. Bunun sonucunda, bir bölünmeyle karşı karşıya kalan Yunan Kilisesi, 1850 yılına kadar Ortodoks Kiliseleri tarafından tanınmamıştır. 1850 senesinde ise, Yunan Hükümeti ve Yunan Kilise Meclisinin resmi başvurusu üzerine İstanbul Patrikhanesi, kilise hukukuna uygun biçimde otosefalliği tanıyan ve Yunanistan'ı Ortodoks Kiliseleri birliğine yeniden kabul eden bir karar yayınlamıştır.[8]

19uncu yüzyılın ikinci yarısı, ulus-devletlerin ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Aynı zamanda, Ortodokslukta milliyetçilik-din ilişkisi oluşmuş ve İstanbul Patrikhanesi yeni kurulan Romanya ve Sırbistanın dini ve siyasi liderlerinin bağımsızlık veya Otosefallik talepleriyle karşı karşıya kalmıştır. İstanbul Patrikhanesi, yeni Balkan ülkelerindeki kiliselerin otosefal olmasını kademeli olarak tanırken, yerel bir kilisenin kimliğinin yalnızca milliyete, yani etnofiletizme dayandığı bir durumu da kınamıştır.[9]

Sırp Ortodoks Kilisesi (SOC) örneğinde ise, Yunan tek-başlılığının aksine, Sırbistan özerk prensliği kilise hukukunun usullerine sadakatle uymuş ve SOC, 1831 yılında, İstanbul Patrikhanesi'nden otonom statüsünü sorunsuz bir şekilde elde etmiştir. Dolayısıyla, Sırbistanın bağımsızlığının 1879 Berlin Kongresinde tanınmasıyla birlikte, otosefallik de sorunsuz bir biçimde kazanılmıştır. Bağımsızlığın ardından Sırbistan hükümeti, İstanbul Patrikhanesine başvurarak, otosefallik yetkisini elde etmiştir.[10] 1879-1920 yılları arasında Ortodoks Sırp toplumu, en az altı dini bölge olarak yönetilmiştir (Carlowitz, Karadağ, Dalmaçya ve Cattaro, Belgrad, Bosna-Hersek ve Güney Sırbistan, son ikisi İstanbul Patrikhane'sine bağlıydı). Sırbistan, Sırp, Hırvat-ve Slovenlerin Yugoslav Krallığının ortaya çıkışına zemin hazırlayan Birinci Dünya Savaşına galiplerin yanında katılmıştır. Dini bütünleşme ihtiyacı, 1919 yılında İstanbul Patrikhanesine bir kez daha müracaatta bulunulmasına yol açmış ve altı dini bölgenin, tüm Sırplardan oluşan tek bir patrikhanesinin bünyesinde birleşmeleri için onay istenmiştir. Bütün Sırp azizler için bayram günü olan 12 Eylül 1920 tarihinde, tüm dini bölgelerinin tek bir Sırp Patrikhanesi içinde birleştirilmesi kutlanmıştır. 2 Nisan 1922 tarihinde, İstanbul Patrikhanesinden bir heyet, Patrik IV. Meletios tarafından verilen patriklik yetkisini tüm Sırpların Patriği olan Demetrie'ye teslim etmiştir. Böylece, dini bütünleşme gerçekleşmiş ve patrik statüsü Sırp dini cemaatinin birliğini sağlamıştır.

Karadağlılar ve Sırp Ortodoks Kilisesi Arasındaki Kilise Çatışması

Karadağ, 1878 Berlin Kongresinde alınan kararla bağımsızlığını kazanmıştır. Karadağın 1918 senesinde Sırbistan ile birleşmesiyle birlikte, 40 yıllık bir bağımsızlık dönemi sona ermiştir. Karadağ daha sonra Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı bünyesine dâhil olmuştur (Krallık, 1929 yılında Yugoslavya Krallığı haline gelmiştir). Yugoslav devletinin çöküşünden ve 1941 senesinde savaşın patlak vermesinden sonra, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti bünyesinde bir cumhuriyet haline gelmiştir. 1990ların başlarında, bu devletin çöküşünden sonra, Karadağ, kısaca Yugoslavya Federal Cumhuriyeti olarak bilinen eski Yugoslavya içinde kalmıştır. Daha sonra, Sırbistan-Karadağ isimli, daha gevşek bir federal yapının parçası olmuştur. Mayıs 2006da Karadağ halkının salt çoğunluğu bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır.

Günümüz Karadağının kuruluşuna kadar olan dönemin bu özeti, Karadağ Ortodoks Kilisesi'nin (MOC) tarihini de kısaca yansıtmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere, Birinci Dünya Savaşının sonuna kadar Karadağ, bağımsız bir devlet ve devletin dini de Ortodoksluk olmuştur. Bu bağlamda Karadağ Ortodoks Kilisesi, aynı zamanda devlet kilisesi niteliğindeydi. 1918 yılında, Karadağ, Sırp Krallığı ile birleşmiştir. Daha sonra, 1920 yılında, Karadağ Ortodoks Kilisesi, Sırp- Hırvat-Sloven Krallığının Birleşik Sırp Ortodoks Kilisesi bünyesine dahil olmuştur. Bu tarihsel genel özet, Ortodoks dünyasında devlet ile dinin nasıl iç içe geçtiğini, dinin siyasetin ne kadar ayrılmaz bir parçası olduğunu ve tek devlet-tek kilise anlayışının ne kadar kökleştiğini açıklamaktadır.

Balkanlarda ulusal kilise, Osmanlı yönetiminden bu yana, milli kimliğin oluşturulmasında merkezi rol oynamış ve ulusal kimlik için temel bir referans olarak kalmıştır. Bu olguyu Karadağda da gözlemliyoruz. Bu bağlamda, bağımsızlık yanlısı Karadağlılar, (1920 yılında özerkliğinin yasadışı biçimde sona erdirildiğine inandıkları) Karadağ Ortodoks Kilisesinin (MOC) yeniden kurulması gerektiğini öne sürmüşlerdir.[11] MOC, 31 Ekim 1993 tarihinde, Antonije Abramović tarafından, Cetinede, başlangıçta dönemin bir siyasi partisi olan Karadağ Liberal İttifakının (LSCG) desteğiyle kurulmuştur. Akademik kaynaklara göre, Karadağ Kilisesinin 1993 yılında yeniden kurulmasıyla, söz konusu dengesizliğin giderilmesi amaçlanmış, Sırp Kilisesi ise bu hareketi tartışmalı, kışkırtıcı, nihayetinde yasadışı ve esasen siyasi olarak algılamıştır. Bağımsızlık yanlısı Karadağlılar, özellikle Karadağlı azizlerin ve mezheplerin kutsanması vasıtasıyla tüm Karadağlıların birleştirilmesi umuduyla, Karadağ ulusal kimliğinin pekiştirilmesinde hayati bir aşama olarak gördükleri otosefal Karadağ Ortodoks Kilisesini yeniden kurmuştur. Bunun, Kilisenin ulusun temel direği olarak hareket ettiği bağımsız bir Karadağ devletinin orta-vadede kurulmasına yardımcı olacağını ummuşlardır.[12] Karadağ Ortodoks Kilisesinin, Ortodoks hukuku yönünden ne Sırp Ortodoks Kilisesi ne de İstanbul Patrikhanesi tarafından meşru olarak tanındığı not edilmelidir. Bu bağlamda, 2019 yılı sonunda, Patrik Bartholomew tarafından yapılan açıklamayı hatırlamakta yarar vardır:

İstanbul Patrikhanesi daima Sırp kardeşlerinin yanında olacak ve asla bölücü Karadağ Ortodoks Kilisesinin otosefal olmasına müsaade etmeyecektir ☀ Karadağdaki Kilise, Sırp Ortodoks Kilisesidir ve bu değişmeyecektir ☀ Cumhurbaşkanı Milo Đukanoviće bunu anlattım. Karadağdaki tek meşru Kilise, Sırp Ortodoks Kilisesinin Karadağ-Primorye Metropolitliğidir ve tek meşru Başpiskopos, Metropolit Amfilohijedir ☀ Metropolit Amfilohijeye desteğim tamdır. Onun isteği üzerine, Karadağ Cumhurbaşkanı Milo

Đukanoviće bir mektup yazdım, dini toplumlara yönelik yasaların kabulü ve uygulanması konusunda daha fazla adım atmamasını talep ettim.[13]

Sırp Ortodoks Kilisesi İle İmzalanan Anlaşma Karadağ Hükümetinin Düşmesine Sebep Olmuştur: Teopolitikanın Gücü

Basın haberlerine göre Karadağ hükümeti, güçlü Sırp Ortodoks Kilisesi ile ilişkilerde yaşanan bir anlaşmazlık sonrasında, 20 Ağustos 2022 tarihinde güvensizlik oyu ile düşürülmüştür. Milletvekilleri, Başbakan Dritan Abazoviçin Karadağdaki Sırp kilisesinin konumunu düzenleyen bir anlaşmayı imzalamasından sadece haftalar sonra, Abazoviç hükümetini 50-1 oyla devirmiştir.[14] Söz konusu haberlerde, Sırp Ortodoks Kilisesinin Karadağda en fazla destekçiye sahip bulunduğuna, ancak kilisenin etkili rolü ve ülkenin Sırbistan ile olan bağları konusunda milletin bölünmüş olduğuna dikkat çekilmiştir. Haberlerde, Diğer dini toplumlardan ayrı olarak Sırp kilisesiyle özel bir anlaşma yapılmasına ihtiyaç yoktu. Ayrıca, söz konusu anlaşmayı Karadağdaki Batı-yanlısı gruplar, Ukraynadaki savaş süresince Sırbistan ve Rusyanın Karadağdaki nüfuzlarını artıracak bir araç olarak nitelendirmiştir. görüşü öne sürülmüştür. Haberlerde, Sırp Ortodoks Kilisesinin Karadağdaki en büyük dini kuruluş olmasına ve kendilerini Sırp veya Karadağlı olarak tanımlayan Ortodoks nüfusunun çoğunluğunun Kilisenin destekçisi olmasına rağmen, Sırp Ortodoks Kilisesi ile bir anlaşmaya varmanın siyasi anlamda oldukça hassas bir hareket olduğundan bahsedilmektedir. Bununla birlikte, Karadağ Ortodoks Kilisesine mensup çok sayıdaki Ortodoks Karadağlı, Sırp Ortodoks Kilisesini Sırp milliyetçiliğinin bir aracı, mensuplarını da Karadağın devlet olmasını ve Karadağlı kimliğini baltalamakta aktif olan Sırp Dünyasının yandaşları olarak görmektedir.[15]

Sonuç

Ortodoks Kilisesinin Balkanlardaki tarihi gelişimi, kilisenin, ülkelerin iç/dış siyasetindeki ve ulusal kimliğin oluşmasındaki güçlü rolü ve devlet yapısına hakimiyeti, ayrıca teopolitika kavramının açıklanmasında özgün bir örnektir. Ulusal kimliğin oluşmasına paralel bir şekilde, dini kimliğin devletin yöneticilerine ve liderlerine hükmedip, onları yönlendirdiği gerçeği, ortodoksluğun temel unsurlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Din ve devletin iç içe geçmesi, ortodoksluğu, özellikle Balkanlarda, kaçınılmaz bir biçimde devlet dini haline getirmektedir. Bunun önde gelen bir örneği Yunanistandır. Bu bağlamda, modern devletin temel kavramlarından biri olan laiklik, bu tür bağnazlıkta önemini kaybetmekte, ulusal kimliğin baskın bir niteliği haline gelmekte ve geri plana itilebilmektedir. Balkanlarda bu çerçevede karşımıza çıkan en iyi örnek Yunanistandır. Demokrasinin beşiği olduğu öne sürülen Yunanistanda, Anayasa, Yunan Ortodoksluğunu devlet dini olarak tanımlamaktadır. Yunan Anayasasının üçüncü maddesi şu şekilde tarif edilmiştir:

> BÖLÜM II. Kilise ve Devlet İlişkileri
>
> Madde 3

1. Yunanistan'da hâkim olan din, İsa'nın Doğu Ortodoks Kilisesidir. Başı olarak Rabbimiz İsa Mesih'i kabul eden Yunanistan Ortodoks Kilisesi, Konstantinopolis'teki büyük İsa Mesih Kilisesi ve aynı öğretiye sahip diğer Mesih Kiliseleri ile ayrılmaz bir şekilde birleşmiştir. Onlar, kutsal apostolik, synodal hukuka ve kutsal geleneklere kararlılıkla uyarlar. Otosefaldir. Hizmet eden Piskoposların Kutsal Sinodu ve bunlardan kaynaklanan Daimi Kutsal Sinod tarafından yönetilir. 29 Haziran 1850 tarihli Patriklik Kararı ve 4 Eylül 1928 tarihli Sinod Yasası hükümlerine uygun olarak Kilisenin Statü Tüzüğünde belirtildiği şekilde toplanır.

2. Devletin belirli bölgelerinde mevcut olan dini rejim, önceki fıkra hükümlerine aykırı sayılmayacaktır.

3. Kutsal Yazıların metni değiştirilmeden korunacaktır. Yunanistan Otosefal Kilisesi ve Konstantinopolis'teki Büyük İsa Kilisesi tarafından önceden onay alınmadan metnin herhangi bir başka dile resmi tercümesi yasaktır.[16]

Dinin modern demokratik hükümet yapılarına olan etkisi çerçevesinde, Ortodoksluğun Balkanlarda oynadığı rolün önümüzdeki dönemlerde yakından incelenmesi gerektiğine inanılmaktadır. Avrupa Birliğinin bu konuda en fazla düşünmesi gereken kuruluşlardan biri olduğunu söylemek mümkündür.

**Fotoğraf: Karadağ Ortodoks Kilisesi*

[1] Vladimír Baar vd., Theopolitics of the Orthodox World □□□□□□□□□□□ of the Orthodox Churches as a Political, Not Theological Problem, Religions 13, sy 2 (Şubat 2022): 116, https://doi.org/10.3390/rel13020116.

[2] Yoav Schaefer, Between Political Theology and Theopolitics: Martin Bubers Kingship of God, Modern Judaism - A Journal of Jewish Ideas and Experience 37, sy 2 (01 Mayıs 2017): 231-55, https://doi.org/10.1093/mj/kjx023.

[3] Petros Vassiliadis, Orthodox Christianity, içinde Gods Rule: The Politics of World Religions, ed. Jacob Neusner (Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2003), 85-105.

[4] Frank Leslie Cross ve Elizabeth A. Livingstone, The Oxford Dictionary of the Christian Church (Oxford University Press, 2005), 1197.

[5] Baar vd., Theopolitics of the Orthodox World □□□□□□□□□□ of the Orthodox Churches as a Political, Not Theological Problem, 18.

[6] Baar vd., 19.

[7] Paul Werth, Georgian Autocephaly and the Ethnic Fragmentation of Orthodoxy, Acta Slavica Iaponica 23 (2006): 27.

[8] Paschalis Kitromilides, Religion and Politics in the Orthodox World: The Ecumenical Patriarchate and the Challenges of Modernity (London: Routledge, 2018), 35.

[9] Baar ve diğerleri, Theopolitics of the Orthodox World □□□□□□□□□□ of the Orthodox Churches as a Political, Not Theological Problem, 2.

[10] Kitromilides, Religion and Politics in the Orthodox World, 36.

[11] Kenneth Morrison, Montenegro: A Modern History (London: I.B.Tauris & Co Ltd, 2009), 129.

[12] Morrison, 136.

[13] Patriarch Bartholomew: We will never give autocephaly to the Montenegrin Church, Orthodox Christianity, 31 Aralık 2019, https://orthochristian.com/126846.html.

[14] Predrag Milic, Montenegrin Government Falls over Ties with Serbian Church, Washington Post, 19 Ağustos 2022, blm. World, https://www.washingtonpost.com/world/montenegrin-government-falls-over-ties-with-serbian-church/2022/08/19/7320e974-2018-11ed-9ce6-68253bd31864_story.html.

[15] Kenneth Morrison, Church Pact Heralds Fall of Montenegrin Government, Transitions, 24 Ağustos 2022, blm. Politics, http://tol.org/client/article/church-pact-heralds-fall-of-montenegrin-government.html.

[16] Parliament of Greece, Constitution of Greece, 1975, http://www.hri.org/MFA/syntagma/artcl25.html#A3.

Yazar Hakkında :

Teoman Ertuğrul Tulun , Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) analisttir. Dr. Teoman Ertuğrul Tulun, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi doktorasını Ankara İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi'nde tamamladı. Avrupa Birliği Çalışmaları, Küreselleşme, Yabancı Düşmanlığı, Nefret Söylemi Çalışmaları

ve Uluslararası İlişkiler *alanlarında çalışmalar yapmaktadır.*

Atıfta bulunmak için: TULUN, Teoman Ertuğrul. 2026. "ORTODOKS KİLİSESİ-KARADAĞLILAR İLE SIRP ORTODOKS KİLİSESİ ARASINDA KİLİSE ÇATIŞMASI." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2022 / 21. Eylül 26. Erişim Ekim 30, 2026. https://avim.org.tr/public/tr/Analiz/ORTODOKS-KILISESI-KARADAGLILAR-ILE-SIRP-ORTODOKS-KILISESI-ARASINDA-KILISE-CATISMASI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır